

καταγραφή ἀριθμοῦ προβάτων καὶ ποσοῦ ἐρίων. Ἡ ὀγδόη πληροφορεῖ ὅτι τὸ συγκεντρούμενον εἰς τὴν Κνωσὸν ἐξ ὄλης τῆς περιοχῆς ἔριον διενέμετο εἰς ἐργαστήρια. Διὰ συλλογισμῶν συνάγεται ἡ ἐξειδίκευσις ὑπαλλήλων συγκεντρώσεως καὶ παραδόσεως πρὸς ἐπεξεργασίαν καὶ ἀπόδοσιν ὑφασμάτων ἢ ἐνδυμάτων. Σύγκρισις μὲ ἀνάλογον *ρύθμισιν* εἰς Μυκῆνας καὶ Θήβας. Πλήθος εἰδικότητων ἐργατῶν καὶ ὄραν κατεργασίας εἰς τὰς πινακίδας, ὁ βιοτεχνικός βίος. Εἰς τὴν 9ην ἐξετάζονται τὰ πολυτελῆ εἶδη τῶν ἐνδυμάτων, ἡ βαφή των καὶ συνάγεται ὅτι οἱ Κρῆτες ἐδίδαξαν τοὺς Φοίνικας τὴν ἐκ ζωϊκῆς πορφύρας βαφὴν καὶ ὄχι τὸ ἐναντίον, ὡς ἐπιστεύετο. Τὰ εἶδη τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν χρωματισμῶν. Γίνεται διευκρίνησις τῶν ὀνομάτων τῆς ἐνδύσεως ἐκ παραβολῆς καὶ τῶν Ὀμηρικῶν. Εἰς τὴν 10ην ἐξετάζεται, εἰς ὄλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἢ ἐνδυματοποιῖα εἰς τὴν Κνωσὸν. Τὰ εἶδη τῶν ἐνδυμάτων καὶ τὰ χρώματά των. Διακρίβωσις εἰδῶν τινῶν ἐκ τῆς παραβολῆς πρὸς Ὀμηρικούς στίχους. Ὁ πλοῦτος των ἐξακριβοῦται ἐκ τῆς παραθέσεως παραδειγμάτων ἐκ πινακίδων, ὁπόθεν προκύπτουν 26 ὀνομασίαι ἐνδυμάτων διὰ τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ἀξιοματουχοὺς καὶ τὸν λαόν. Ἡ χρῆσις ἐνίοτε εἶναι εἰδική. Διακρίβωσις τῆς ὄλης των, τῆς βαφῆς των, τῆς ῥαφῆς των, τῆς χρήσεώς των. Τὰ κύρια εἶδη ἐνδύσεως καὶ ἡ κατονομασία 17 εἰδῶν ἐνδυμάτων καὶ εἰδῶν χρήσεως καὶ 15 ὀνομασιῶν κατασκευῆς ἢ ποιότητος ἢ διακοσμῆσεως. Ὅλαι αἱ ὀνομασίαι τῶν πολυτελῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν εἰδικότητων τῶν κατασκευαστῶν καὶ τεχνιτῶν τῆς ὑφαντικῆς, πού ἀνέρχονται εἰς 29 κατονομαζομένας, ἔσβησαν μαζὶ μὲ τὰ ἐνδύματα κατὰ τὴν πολιτικὴν κατάρρευσιν τῶν Μινωϊτῶν καὶ τῶν Μυκηναίων. Αἱ βαφικαὶ ὄλαι, ζωϊκαὶ καὶ φυτικά, ὧν ὀλίγα γνωσταί, καὶ αἱ χημικαί. Κατονομάζονται ἐπίσης 18 τοπικαὶ ὑφαντουργικαὶ ὀμάδες γυναικῶν καὶ αἱ θεότητες αἱ προστάτριαι τῆς ὑφαντικῆς ὁπόθεν δεικνύεται ἡ ἔκτασις τῆς ὑφαντουργίας εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν Κρῆτην.

Τὸ βιβλίον τοῦ Προμπονά ὑποδειγματικῶς μεθοδικὸν στρέφει τὸ βλέμμα τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὴν ἀναζήτησιν παντὸς εἶδους συμπερασμάτων ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ πλήθους τῶν προσαγομένων Μυκηναϊκῶν στοιχείων, ἐρμηνευομένων μὲ τὴν μεγίστην δυνατὴν ἀσφάλειαν. Ὅχι μόνον οἱ φοιτηταί, ἀλλὰ καὶ οἱ κοινοὶ Ἕλληνες ἐὰν παρουν εἰς τὰ χέρια των τὴν «Ἀνθολογίαν τῶν μυκηναϊκῶν κειμένων» θὰ ἀντιληφθοῦν μὲ τὴν σαφήνειαν τῶν συγκομιζομένων στοιχείων καὶ τὴν ἀφθονίαν αὐτῶν τὸ ἄγνωστον μέχρι σήμερον μεγαλεῖον καὶ τὸ ὑψηλὸν ἐπίπεδον πολιτισμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον φθάσει τὰ Μυκηναϊκὰ βασίλεια τῶν Ἑλλήνων κατὰ μακρινοὺς ἐκείνους αἰῶνας καὶ θὰ αἰσθανθῇ δικαίαν ὑπερηφάνειαν διὰ τὴν ἀκμὴν τῶν προπάππων μας. Ἡ Ἀνθολογία εἶναι μία ἐργασία ποιότητος ἐκλεκτῆς, πού τιμᾷ τὴν συμβολὴν τῆς Χώρας μας εἰς τὴν ἔρευναν τῆς προϊστορικῆς μας γλώσσης καὶ ἱστορίας καὶ ἐκλαϊκεύει ἐν μέχρι τοῦδε ἄγνωστον τμῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ παρελθόντος.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

PATRICK KRAGELUND, *Prophecy, Populism, and Propaganda in the «Octavia»* Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 1982, pp. 1-88.

Τὴν μόνην διασωθεῖσαν ἀκεραίαν «ρωμαϊκὴν τραγωδίαν» (*Fabula praetexta*), τὴν ψευδεπιγράφως ἀποδιδόμενην εἰς τὸν Σενέκαν, ἔχει ὡς θέμα του τὸ σύντομον βιβλίον

του Ρ. Kragelund. Τὸ δράμα παρουσιάζει τὴν ἱστορίαν τῆς Ὀκταβίας, πρώτης συζύγου τοῦ Νέρωνος, τὴν ὁποίαν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπομακρύνει καὶ ἐξορίζει (καὶ ἐκτελεῖ ἀργότερον), διὰ νὰ νυμφευθῆ τὴν Ποππαίαν. Ἡ γνωστοτέρα ἀπὸ τὰς σκηναὶς τοῦ ἔργου εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν ἡ μελλόνυμφος (διὰ τρίτον γάμον) Ποππαία διηγείται τὸ ὄνειρον, τὸ ὁποῖον εἶδε, εἰς τὴν τροφὸν τῆς. Εἰς τὸ ὄνειρον αὐτὸ προφητεύεται ἡ τύχη καὶ τὸ τέλος τοῦ Νέρωνος· ὁ ἀναχρονισμὸς αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον ἐπιχειρήμα κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου.

Ἄλλ' ἐνῶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐρμηνευτῶν προσπαθοῦν ἀπὸ αὐτὴν κυρίως τὴν σκηνὴν νὰ συναγάγουν συμπεράσματα περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφη, ὁ Ρ. Kragelund ἐπεκτείνει τὴν ἐρευνάν του καὶ εἰς τὸ πρῶτον ὄνειρον τοῦ ἔργου, τὸ τῆς Ὀκταβίας, συγκρίνει τὰ δύο ὄνειρα μεταξύ των καὶ πρὸς ἄλλα ὄνειρα τῶν λατινικῶν κειμένων τῶν 1ου π.Χ., 1ου μ.Χ. αἰ., ἐρευνᾷ τέλος τὰς φραστικὰς ὁμοιότητας ὠρισμένων στίχων τῆς τραγωδίας αὐτῆς πρὸς τὰς νομισματικὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἐτῶν 68-76 μ.Χ. καὶ καταλήγει εἰς τὰ συμπεράσματά του ὡς ἐξῆς:

Εἰς τὸ κεφ. I, 1, ἐρευνᾷ τὸ ὄνειρον τῆς Ποππαίας (στ. 718 κέ.) καὶ τονίζει τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ἐρμηνείας τῶν στ. 732-3: «*irrupit intra tecta cum trepidus mea/ensemque jugulo condidit saevum Nero*». Περὶ ποίου λαιμοῦ (*jugulo*) ὀμιλεῖ ἐδῶ ὁ ποιητής; Εἰς τὸ ὄνειρον ὁ Νέρων τραυματίζει τὸν Κρισπίνον, πρῶτον σύζυγον τῆς ὠραιότατης Ποππαίας, ἢ αὐτοκτονεῖ; Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐρμηνευτῶν δέχονται τὴν πρώτην ἄποψιν, ὁ Ρ. Κρ. ὑποστηρίζει ὅτι σκοπίμως ὁ συγγραφεὺς ἀφῆκε τὸ πρᾶγμα ἀδιευκρίνιστον καί, στηριζόμενος εἰς τὰ συμβολικὰ στοιχεῖα τοῦ ὄνειρου, καταλήγει ὅτι τὰ ὄνειρα τοῦ ἑίδους αὐτοῦ εἶναι συμβολικά: προλέγεται ὁ θάνατος τῆς Ποππαίας (65 μ.Χ.), τοῦ Κρισπίνου (66 μ.Χ.), καὶ τοῦ Νέρωνος (68 μ.Χ.). Ὁ Σενέκας εἶχε προηγηθῆ (65 μ.Χ.), ὅπως καὶ ἡ Ὀκταβία (διαζύγιον, ἐξορία καὶ θανάτωσις τῆς τὸ 62 μ.Χ.).

Εἰς τὸ κεφ. I, 2, ὁ συγγραφεὺς συζητεῖ τὴν αἰσιόδοξον, ἀλλ' ἐσφαλμένην ἐρμηνείαν τοῦ ὄνειρου ἐκ μέρους τῆς τροφοῦ τῆς Ποππαίας. Ἡ τροφὸς ἀποφεύγει νὰ ἐρμηνεύσῃ ἀκριβῶς τὰς λεπτομερείας τοῦ ὄνειρου, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν αἰσιόδοξον ἐρμηνείαν. Ὁ Ρ. Κρ. ἐπισύρει ἐπίσης τὴν προσοχὴν μας ἐπὶ τῆς συμμετρικότητος τῆς ὁδῆς σκηνῆς: ἡ διήγησις τοῦ ὄνειρου ἔχει ἕκτασιν στίχων ὄσσην καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς (ἀπὸ 28 στίχους ἐκάστη). Κατὰ τὸν συγγραφέα ἡ ἐπίλυσις τῶν ἀσφαπειῶν τῶν στ. 732-3 καὶ 742-4 ἐπιβάλλει τὸν συσχετισμὸν τῆς σκηνῆς αὐτῆς πρὸς τὸ ὄνειρον τῆς Ὀκταβίας (εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου) καὶ ἄλλα ὄνειρα τῆς λατινικῆς λογοτεχνίας.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀναλαμβάνει εἰς τὸ κεφ. II.1. Ἐρευνᾷ τὴν δραματικὴν λειτουργίαν τῶν δύο ὄνειρων, τὰ κοινὰ των σύμβολα (θάλαμος, ξίφος, φόβος καὶ ἐκδίκησις), τὸν τύπον των: εἰς τὰ ὄνειρα τοῦ τύπου αὐτοῦ ἐκφράζεται ἡ βαθυτέρα ψυχικὴ πραγματικότης τοῦ ὄνειρευομένου (αἱ ἐλπίδες καὶ οἱ φόβοι), ἀλλὰ προφητεύεται καὶ ἡ τελικὴ ἤττά του. Παραλληλίζει τὰ δύο ὄνειρα πρὸς ἄλλα τῶν συγγραφέων Κικέρωνος, Βεργιλίου, Ὀρατίου, Βαλερίου Φλάκκου, κλπ. καὶ ἀναζητεῖ τὴν ἐρμηνείαν τῶν συμβόλων. Καὶ εἰς τὰ δύο ὑπὸ συζήτησιν ὄνειρα ὁ νυμφικὸς θάλαμος καὶ τὰ σύμβολά του συγχέονται πρὸς τὰ σύμβολα τοῦ Ἄδου. Εἰς τὸν στ. 122 μάλιστα ἔχομεν πάλιν ἀσάφειαν: τίνας τὸ πλευρὸν λογχίζει ὁ Νέρων εἰς τὸν στ. 122; Τοῦ Βρετανικοῦ, τῆς Ὀκταβίας, ἢ καὶ τῶν δύο; (Ὁ Βρετανικὸς εἶχε δολοφονηθῆ τὸ 55 μ.Χ.).

Μετὰ λεπτομερῆ ἐρευναν τῶν συμβολισμῶν τῶν δύο ὄνειρων, ὁ Ρ. Κρ. καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ὄνειρον τῆς Ποππαίας ἀπεικονίζει τὴν «τυραννικὴν, κτηνώδη βασιλείαν τοῦ Νέρωνος καὶ τὰς συνεπείας τῆς διὰ τὸν ἴδιον — ὅπως ἀκριβῶς ἀπει-

κονίζει τὸν ἔνοχον γάμον τῆς Ποππαιᾶς καὶ τὰς συνεπειὰς τοῦ δι' αὐτήν... Προφητεύει δτι ὁ Νέρων θὰ ἔχη τὴν τύχην τοῦ Κρισπίνου» (σελ. 34). Ὑποστηρίζει λοιπόν, καὶ ὀρθῶς, δτι τὸ ἔργον ἐγράφη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος καὶ δτι τὰ προφητικὰ στοιχεῖα τοῦ ὄνειρου τῆς Ποππαιᾶς εἶναι: α) ἡ ἐμφάνισις τῶν τριῶν προσώπων, Ποππαιᾶς, Κρισπίνου, Νέρωνος, ἀκολουθεῖ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τοῦ θανάτου των. β) Καὶ ἡ Ὀκταβία καὶ ὁ Κρισπίνος ἀπέθανον κατὰ διαταγὴν τοῦ Νέρωνος. γ) Ἡ αὐτοκτονία τοῦ Νέρωνος ἔχει ὁμοιότητα μὲ τὴν τελικὴν σκηνὴν τοῦ ὄνειρου. Ἄλλ' ὅμως τὸ πνεῦμα τῆς τραγωδίας εἶναι γνήσιον: ὁ Σενέκας εἶχε προβλέψει τὴν πτώσιν κάθε τυραννίας (De clem. I.12,4 καὶ 25,3).

Εἰς τὸ κεφ. II.2. ὁ συγγραφεὺς στηριζόμενος εἰς ὄρισμένους στίχους τῶν χορικῶν τοῦ ἔργου (ὑπάρχουν δύο «χοροὶ» εἰς τὴν τραγωδίαν· ἔδῳ πρόκειται διὰ τὸν χορὸν τῶν γυναικῶν ποῦ συμπαθοῦν τὴν Ὀκταβίαν), θεωρεῖ τὴν μελλοντικὴν πτώσιν τοῦ Νέρωνος ὡς νίκην τοῦ λαοῦ καὶ παραλληλίζει τὴν Ὀκταβίαν πρὸς τὴν Λουκρητίαν καὶ τὴν Βεργινίαν. Καὶ ἡ Ὀκταβία εἶναι θῦμα τῆς τυραννίας, ἀλλὰ διὰ λογαριασμὸν τῆς θὰ ἐκδικηθῆ ὁ λαός. Ὁ Ρ. Κρ. ἔρευνᾷ τὰς νομισματικὰς ἐπιγραφὰς τῆς περιόδου 68-76 μ.Χ. καὶ εὕρισκει σημαντικὰς ὁμοιότητας εἰς τὴν φρασεολογίαν καὶ τὴν συνθηματολογίαν τῶν νομισμάτων (ὄρισμένα τῶν ὁποίων εἶχον κυκλοφορήσει εἰς τὴν Ἰσπανίαν πρὸ τῆς αὐτοκτονίας τοῦ τυράννου Νέρωνος) πρὸς τὸ λεξιλόγιον τῶν χορικῶν τῆς «Ὀκταβίας» (στ. 291 κέ., 676 κέ., κλπ). Ἀκόμη καὶ αἱ παραστάσεις τῶν νομισμάτων (ὁ pilaeus, τὰ «ξίφη τοῦ Βρούτου») ὑπενθυμίζουν τὰς ἐνδοξοτέρας στιγμὰς τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας. Καταλήγει λοιπόν ὁ Ρ. Κρ. εἰς τὴν ἄποψιν δτι ἐπὶ βασιλείας Γάλβα ἐγράφη τὸ ἔργον, ἴσως πρὸς ἑορτασμὸν τῆς νίκης τοῦ Γάλβα ἐπὶ τοῦ Νέρωνος. Διότι τὰ νομίσματα τοῦ Γάλβα προβάλλουν τὸ γεγονὸς τῆς πτώσεως τοῦ Νέρωνος ὡς «νίκην τοῦ λαοῦ» (victoria populi Romani), περισσότερον ἀπὸ ὅσον τὰ νομίσματα τῶν ἐπομένων αὐτοκρατόρων. Καὶ εἶναι γνωστὴ ἡ «λαϊκότης» (populism) τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γάλβα. Ἡ συγγραφὴ λοιπόν τῆς τραγωδίας αὐτῆς ἐντάσσεται εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ Γάλβα νὰ στερεώσῃ τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ τῆς ἀποδώσῃ τὴν παλαιὰν αἴγλην. Ὑπηρετεῖ τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ νέου αὐτοκράτορος (propaganda).

Τὴν πραγματείαν ὀλοκληρώνουν τρία παραρτήματα. Εἰς τὸ I. ὁ Ρ. Κρ. ἐξετάζει τὴν συμμετρικότητα τοῦ ἔργου (στοιχεῖον κατὰ τῆς γνησιότητός του). Εἰς τὸ II. ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει δτι τὸ ἔργον ἔχει ἔντονον δραματικότητα, διὰ τοῦτο καὶ παρακάμπει τὸ πρόβλημα, ἂν ἡ τραγωδία ἐγράφη διὰ νὰ ἀναγνωσθῆ ἢ διὰ νὰ παρασταθῆ ἐπὶ σκηνῆς. Εἰς τὸ III σημειώνει τὴν ἀπουσίαν ἀπὸ τὸ ἔργον ὁποιασδήποτε ἀναφορᾶς εἰς τὸν Ὄθωνα, δεῦτερον σύζυγον τῆς Ποππαιᾶς, διάδοχον τοῦ Γάλβα· καὶ τοῦτο —λέγει— συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως δτι ἡ «Ὀκταβία» ἐγράφη ἐπὶ Γάλβα.

Ἡ ἐμπεριστατωμένη ἐργασία τοῦ Δανοῦ φιλολόγου συμβάλλει ἀναμφιβόλως εἰς τὴν πληρεστέραν κατανόησιν καὶ τοῦ ἔργου καθ' ἑαυτὸ καὶ τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα θέτει. Ἡ μέθοδος τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ προτεινομένη χρονολόγησις τοῦ ἔργου εἶναι ἴσως ὀρθαί.

ANT. Η. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, δ.Φ.